

Brúz Lajos nemcsak forradalmár, tudós is

(Levelek a szerkesztőséghez)

1.

A Korunk 1968. 12. számában Demény Lajos bukaresti történész felhívta figyelmünket egy szászvárosi forradalmárra, Brúz Lajosra.

A nagyenyedi Bethlen Könyvtár kézírataiból megállapíthattuk, hogy Brúz Lajos 1835-ben *subscribált*, vagyis diák lett a Bethlen-kollégiumban. Brúz Lajos ekkor tehát a bölcséleti tanfolyam hallgatója lett, azután valószínűleg jogot hallgatott a kollégiumban; Szász Károly egyik kiváló tanítványaként kell számon tartanunk. Bölcséleti és jogi tanulmányait a legmozgalmasabb enyedi években végezte Gáspár Jánossal és Mentovich Ferencel egyidőben. A kollégium ekkor valóságos politikai iskolát jelentett, mert a megyegyűlésekre az ifjúság is rendszeresen feljárhatott, és Szász Károly előadásai megvilágították az egykorú társadalompolitikai és az erdélyi történelmi kérdéseket. Brúz Lajos már diák korában is foglalkozott a történelemmel, lemásolta ugyanis Benkő József *Transylvania specialis* című munkáját, amely két vaskos kötetet tesz ki a könyvtár kézíratai között (1840-es évszámmal). Ezzel lehetővé tette, hogy Benkőnek ezt a fontos helytörténeti munkáját, amelynek csak egyes részei jelentek meg később — magyar fordításban — nyomtatásban, Enyeden is tanulmányozzák. A kollégium 1839. január 1-től Brúz Lajosnak ítélte a Kendeffy Ráchel-féle ösztöndíjat, ami megkönnyítelte tanulmányai folytatását.

Brúz a kollégiumból kikerülve Szászvároson kancellista lett, és így állandóan közvetlen kapcsolatban állott a magyar, román és száz politikai mozgalmakkal és politikai sajtóval, jól kellett tehát ismernie mindhárom nyelvet.

Brúz azonban nem mint publicista, hanem mint író akart először fellépni, és 1845-ben előfizetési felhívást tett közzé *Erdélyi népregék* című kötetére, amely ekkor már össze volt állítva (*Hon és Külföld*. 1845. 160). Kéziratát érdemes volna felkutatni a kolozsvári könyvtárakban, hiszen az erdélyi népiesség egyik érdekes irodalmi próbálkozását találhatnók meg ebben a gyűjteményben. A népregékből csak néhány jelent meg a korabeli folyóiratokban (*Erdélyi Híradó*, *Életképek*).

Sokkal jelentősebb Brúz publicisztikai munkássága, amelyről eddig alig tudunk valamit. Sárközi Zoltán Demény Lajos idézte Brúz-tanulmánya bőven hivatkozik Brúz Lajosnak különböző magyar hírlapokba küldött tudósításaira, sőt az is kiténik a tanulmányából, hogy Brúz az *Organulu Luminari*-nak is külső munkatársa volt 1847—48-ban. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy Brúz Lajos valóban rendszeres tudósítója volt a balázsfalvi román újságoknak. Az *Organulu Națiunale* című lapnak beszámolt arról a szászvárosi székgyűlésről, amelyben elfogadták a román nyelvnek a közügyekben való használatát (1848. 17—18). Ugyanitt azt is bejelentette, hogy nem fogja többet a „Tibur” álnévet használni. Eszerint a Tibur álnévvel írt cikkeket, amint ezt már Sárközi Zoltán is feltételezte, szintén Brúz Lajos írta. Egy más alkalommal az *Invetiatoriu Poporului* című lapban (1848. 69) a román—magyar megértésről írt, és az abszolutizmus ellen, az egyenlőségért való közös harcra buzdított. Az erdélyi testvériséget bátran és őszintén hirdető forradalmi szellem egyik fontos megnyilatkozása ez a cikk. Arról is tudunk, hogy Brúz Lajos a magyar és szász ellentétek megszüntetését is megpróbálta, és az

összefogás gondolataért harcolt (Carl Göllner: *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848—49*. Bukarest, 1967).

Megjegyezzük végül, hogy Brúz Lajos 1849 után történelmi és régészeti kutatásokat is folytatott, és kéziratai maradtak hátra az Erdélyi Múzeum kéziratárában. Nagyenyed, 1969. január.

Vita Zsigmond
ny. főkönyvtáros

2.

Szivem szerint szólott Demény Lajos, aki arra buzdítja a haladó hagyományaink iránt érdeklődőket, hogy folytassák Sárközi Zoltán munkáját, és tárják fel részletesebben „a román—magyar közös múlt elfelejtett személyiségeinek, Brúz Lajosnak forradalmi tevékenységét“. A magam részéről már idestova egy évtizede gyűjtöttem a reá vonatkozó adatokat.

Először az erdélyi romantika dák-római tárgyú irodalmi alkotásainak számbavételekor találkoztam nevével egy kéziratban maradt mesegyűjtemény, az *Erdélyi népregék* címlapján, a kolozsvári volt Unitárius Kollégium anyagában. Alig olvastam bele, az előszó rögtön megkapta a figyelmem. Ebben a korra és szerzőre jellemző írói manifesztumban Brúz többek közt kifejti, hogy a népregék egykorúak a nemzet poézisével; utal az erdélyi regekincs szinte kimeríthetetlen gazdagságára, amellyel azonban hűségesen kell sáfárkodni, a kiadásnál „ügyelve némely századok sajtyszerűségeivel bélyegzett népregékre (ilyen volt a XVI. század, Báthory Zsigmond ideje, a dákok homály kora)“; a néprege mindennek ellenére nem tekintethető hiteles történelmi adaléknak, hiszen minden „benyomásoknak engedett költeményszövevény, zavaros folyamat“; a népregék a tudatlanság homályában hagyott nép ösztönös tapogatózása az igazság felé, éppen ezért csak a XVIII. századig keletkezettek, mivel „ekkor ugyanis oszladozni kezd már a vak istenhit“.

A kötetbe felvett tizenöt rege nagy része Brúz szűkebb hazájához, Erdély délnyugati szegletéhez fűződik. A kötetnek különös varázst kölcsönöz és becses kortörténeti dokumentummá avatja az a körülmény, hogy a szerző szinte valamennyi regénél előljáróban pontosan feltünteti a gyűjtés helyét, időpontját és körülményeit, például a *Tündérlak* címűt 1840 tavaszán a sebeshelyi vasbányák feletti romokat látogatva egy öreg román pásztortól hallotta a tábortűz mellett; a *Zeugma* címűt a cisgmói határban, ahol a kincskeresési láztól megszállott gróf robotban túratta jobbágyaival a földet; a Kecskekőről szólót 1840 őszén Marosszentimre felől menet a Pilis aljában egy öreg román paptól.

Az 1848-as forradalom alatt — miként ez Sárközi Zoltán tanulmányából is kiviláglik — Brúz Lajos aktív szerepet vállal Szászvároson, miután pedig Bem honvédei kiszabadítják nagyszabeni fogságából, bejárja Erdélyt, s 1849 nyarán a Kolozsvárt megjelenő *Szabadság* hasábjain heves támadást indít a belső reakció ellen: „Inkább szerettem volna a forradalmat börtönben aludni ei — sístergi —, mint látni sokakat, kik nem tudják, miért vívnak, látni annyi törpelelkűséget azoktól, kik most szabadelvűséget trombitálnak, pedig kovácsolói voltak az 1847-ki úrbérnek, szívtelen főurakat, kiknek egész fajokon ül a középszázad oligarchiai típusa.“ Éberségre, békés együttélésre, megértésre és kitartásra int, majd sorait forradalmi agitációban jártas szónok módjára fejezi be: „Vérpad annak, ki áruló, bitó, ki kém, bélyeg homlokára, ki most a hon érdekében közönyös, hideg és alánézó, hogy fia egykor pökje le ősz fűrtjeit“ (*Szabadság*, 1849, augusztus 9).

A szabadság küszöbön álló korszakába vetett hit az erőssége, mint egyedüli vigasz ez csendül ki a „lángesze“ áldozatául esett ezermester Bodor Andrásról ugyanebbe a lapba augusztus 10-én írott nekrológiájából is.

Ilyen beállítottság mellett szinte elkerülhetetlen volt, hogy az önkényuralom idején meg ne hurcolják. Viszontagságos életébe az 1851. augusztus 4. és 1853. december 3. közötti másfél évben régi barátjához, Kőváry Lászlóhoz intézett tíz levélből nyerhetünk betekintést (Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvári Fiókjának Történeti Levéltára). Nem mindjárt csaptak le rá a pribékek: 1850 szeptemberében hurcolták el Nagyszebenbe, ahol december 14-én „volt szászvárosi tépárancsnoki működéséért“ egy évi sáncfogságra ítélték vason. Szabadulása után a penészes börtönben szerzett köszvényét próbálja Algyógyon kúrálni, miközben mint továbbra is rendőri felügyelet alatt levőnek „tiltva van az írószerek szabad használata“. Kilátástalan helyzetében, jöllehet „hivatal, jövedelem“

nélkül apósa támogatására van utalva, folytatja régészeti és történelmi kutatásait, és Kőváry kérésére adatokat gyűjt Hunyad vármegye nemesi családjairól.

Sikerül megegyeznie lugosi Fodor Andrással, Hunyad vármegye régiségeket és román népdalokat gyűjtő főorvosával, egy Erdély régiségeiről és természeti kincseiről közösen szerkesztendő mű kiadásában. Készülő munkájukról a *Pesti Napló* 1854. január 14-i számában közöl egy előzetes beszámolót (*Irodalmi mozgalmak Erdélyben*).

Noha az első két kötetet Brúz már németre is lefordította, a munka a szerzők életében nem jelent meg nyomtatásban. Mi több, a sors iróniája, hogy Ferenczy Sándor, aki a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat XXII. Évkönyvében (1912—13) lugosi dr. Fodor András leveleit közzétette, ugyanez idő tájt a *Szásztáros* című lapban egy tévesen Brúznak tulajdonított vershez írott kommentárjában az olvasóktól kér felvilágosítást a szerző személyét illetően.

Mint az elmondottakból kitűnik, Brúz Lajos — aki a népköltészet értéklése terén Jacob Grimm-mel vallott rokon nézeteket — közeleti helytállásával és tudományos munkásságával szervesen a múlt századi haladó értelmiség soraiba tartozik, és szerencsésebb körülmények között talán egy, a *Székelyföld leírásá*-hoz fogható monumentális tájmonográfia szerzőjét tisztelhetnők benne.

Kolozsvár, 1969. február.

Engel Károly
tudományos kutató

Gyergyó zenei életéről

(Levél a szerkesztőséghez)

Szeretnék hozzászólni a *Korunk* áprilisi számában megjelent *Dalkultúra* — *zeneoktatás* című cikkhez, s néhány sorban írnék Gyergyó zenei életéről.

A város kórusa nemrég ünnepelte fennállásának 75. évfordulóját. A karnagy, Bálint Ákos nyugdíjas tanár sok-sok évtizede vezet, neveli a kórust, egyben tartotta nehéz körülmények között is. A dalárda műsorát szerzeményeivel is gyarapította. Ezek közül érdemes megemlítenünk a *Gyilkostói szonátát*, amely — jó-részt helyi népdalokra épülő feldolgozásban — megéneklí a gyergyói táj fenyősziklás-tavas szépségét, s az ember küzdelmét a természettel.

Az 1927-ben Gyergyóban megjelent *Dalgyleti Zsebkönyv* összeállítója, Bálint Ákos szenvedélyes népdalgyűjtő is, 250 szebbnél szebb gyergyói, csíki, tölgyesi, gyimesi dalból álló gyűjteményét ideje volna kiadni.

Székely M. Ferenc fiatal zenetanár igyekszik folytatni az idősebb énekesek tevékenységét. A középiskolában sikerült létrehoznia egy diák-énekkart, a művelődési otthon keretében pedig madrigál-kórust.

Érdemes megemlíteni, hogy Balázs Sándor fizikatanár évek óta önzetlenül tanítja zenélni a fiatalokat. Sok száz diák tanult meg az irányításával hegedülni, gitározni, mandolinon játszani. Munkájának eredménye többek között a 34 tagú zenekar, amely gyakran szerepel sikeresen a megyei székhelyen is.

A városi művelődési kör keretében Venczel Anna foglalkozik a női dalcsoporttal, s jelenleg a folklór-verseny megyei szakaszára készül, Kolumbán István szakszervezeti zenei irányító pedig mint a fúvószenekar vezetője gyakran iktat népdalokat műsorába.

Gyergyó zenei életének sokrétűségére jellemző az is, hogy néhány éve feltűnt az *Ústőkös* nevű könnyűzenei együttes, amelynek szólóénekesei és gitárosai népszerűek a szentmiklósi fiatalság körében.

Nyisztor Miklós
módszertani irányító